

MILIED MAN-NANNU

Novella ta' PAUL P. BORG

Lilu niftakru xih, x'aktarx mirzugh bil-bard u jien kont ghadni zghira, zghira hafna.

Dak il-Milied jibqa' mcappas quddiem ghajnejja sal-gurnata mqaddsa tal-lum, u nghid ghaliex.

L-ewwelnett, in-nannu kien briedem t'ghalih wahdu, kien jara ffit, b'nuccali ohxon u dejjem idur b'bioca mhadha biex jogghod fuqha fejn hemm ffit xemx. Kien ihoss hafna kesha, miskin, u idejh x'aktarx kienu jkunu homor u qishom bil-qoxra: ma' widnejh dejjem b'xi bioca merqtuxa, ghar-riha.

In-nanna dejjem thambaq: 'Pawl, ingiblek ffit tē?' jew "Insaħ-hanlek ffit halib?"

Miskin, l-hena tieghu kienet li jitla' għall-quddies jew għar-rużarju xi siegħa shiha qabel. Ixiddlek qorq bil-qfiel miftuha, sidrija ta' missieru u jerhilha għal għonq it-triq. Biex imur il-kappella kien ighaddi minn mogħdijiet qalb l-għelieqi biex żgur ma jiltaqax ma' nies, u jilħaq kollox. Ġieli kont naqbad id in-nanna u nitilghu flimkien, kemm kemm niċcaqalqu, naraw min tiela' u min mhux, x'libset dik, x'velu għandha l-oħra u xi kultant in-nanna kienet tgedwed xi talba ċkejknha...

L-aktar li konna nitilghu ferħana kien għall-ħabta tal-Milied. Ġgajta tfal lebsin tal-Ħadd, min taparsi jsuq mutur u min jistħajlu xi žiemel jagħti biż-żewġ. Izda aħna l-bniet konna nkunu miġburin qaqoċċa flimkien, bil-velu milbus mid-dar u x'aktarx ngħannu xi haġa tal-Milied. Warajna kien ikun hemm in-nisa, ommi, ta' hdejna, ta' warajna, ta' quddiemna u kulħadd ighid u jghid. Milied tiela' u iehor nieżel, min iżżewweġ u min miet...

Fil-bogħod, qalb l-għelieqi mdawla bid-dawl li kien jasal bla sahħa mill-mixgħela 'Il-Milied it-Tajjeb' f'nofs il-misraħ tal-kappella, ihaffef ġmielu għal žmienu, izda għalih wahdu mitluf fi hsibijietu u f'tifkiriet ta' ħajja twila u ta' l fuq minn tmenin Milied, kien ikun hemm in-nannu b'idejh mistrieħa wara dahru, wahda fl-oħra.

La niġu lura mill-knisja kien jinxtetet mistrieħ fuq l-għatba tal-bitha u meta jfettillu jirrakonta xi storja. "Darba tafx, konna Sqallija, kien il-Milied u ġie wiśhed u ħadna hdejn ix-xmara u

riedna mmorru nieklu ghandu. Kien hemm qisu dundjan kbir kollu ħaxix. Dak ikel u tiżjin u mitt elf inbid..."

U n-nannu kien jibda u ma jiqafx, ixejjer idejh daqs par ġwienah t'għasfur tal-bejt. Ħuti kienu jtilqu minn ħdejh u hu mank kien jinduna. Ma nafx għaliex, dik id-darba ħuti kienu qagħdu ftit aktar mis-soltu, iżda ħarira wara dabbru rashom. Jien intasabt inħares lejha, nimrah fuq ix-xagħar t'għajnejha u ta' fuq imniehru, nintilef fuq kemm għandu xagħar f'widnejha jew kemm hi maħmuġa l-beritta jew kemm hi ħoxna l-ħġieġa tan-nuċċali u x'iridha dik il-biċċa bajda meħmuża mat-terħa ta' ħziemu.

Insomma, lejlet il-Milied, kif kont mitlufa nifli lin-nannu, daħlet in-nanna u, "Pawl, dis-sena mmorru għand oħtok Rozi għall-Milied. Immorru Għawdex".

Hu lanqas biss tħarrek.

"Fħimtini jew ittarrax?"

"U mur fejn trid. Jien minn hawn ma nitharrikk..."

"Imma kemm int fehmi. Rasek taż-żonqor".

"U iwa, u iwa, inti mur u lili ħallini bi kwieti..."

"Issa billi toqgħod imsakkar hawn, mirżuġh, għassa ma' żewġ qtates, x'sa tiegħu? Isma' minni, Pawl, u..."

Imma n-nannu kien ġa tilef l-interess, qal li kellu jgħid, ċar u tond, bla tlaqliq, ġabar il-lastiku minn tahtu u rħielha għal fejn hemm mhux biss xemx, iżda xi ftit aktar sabar u sliem.

Dak il-ħin stess, bħas-soltu, tlajt warajha.

Mgħawweg tnejn u jserrah ma' kullimkien, bewweg matul l-isqaq bħalma jbewweg u jbeżlaq 'l ġewwa f'qoxortu bebbuxu mikdud jekk jiltaqa' ma' xi saram fi triqta. Qagħad b'seba' għajnejha li ma jmurx jizloq fuq il-ħaxix li kien iħaddar il-blat ta' l-art. Wasal f'tarf l-isqaq, xiref ħarstu b'tikmiza 'l fuq biex jara fejnha x-xemx u qatagħha li joqgħod fuq bank wara l-għarix li kien hemm. Jien qgħadt ħdejh.

Warajha kien hemm ħajt tas-sejjeħ li kien id-dahar tal-għarix fejn żmien qabel kien iraqquad il-karettun, fuq il-lemin kien hemm gallinar kbir imma bla ħajja għajr ġrieden u brimb, u kull fejn timrah ħarstek pal tal-bajtar tax-xewk mitluq iserrah 'l isfel donnu jibki ż-żmien li għadda u l-ġrajjet li ra.

Ix-xiħ għorok idejh, itteweb u ffissa ħarstu fil-pal tal-bajtar ħiemed u niedi, u lemaħ daqsxejn ta' ħaruf żgħir, abjad, sabiħ, ħaj u b'ħuxliefa għadha mdendla ma' zaqqu u bil-kemm nixfet. Jisma'

‘l ommu tgħajjat u thambaq u tixher għal binha li welldet jiem biss qabel. U hu, bniedem bla qalb u xieref daqs l-ehxen ħarruba, jahtfu bejn riġlejh, ighollilu geddumu artab u jhossu għonqu ilma. Imbagħad iċarratlu gerżumtu minn naħa għall-oħra. U jisma’ sal-lum l-għajta u l-ħanxra tal-mewt ta’ dak l-imsejken li għadha tidwi qalb l-istess pal u ttaqqallu qalbu, u għajnejh jaraw ċar id-demm igelgel u jtir ferhan u mqit u jtaċċba’ l-ħamrija u jġieghel il-ħanex moħbi fil-ħamrija jitmaħhan fis-sakra tad-dagħdigha tad-demm... U l-klieb u l-qtates imġewħa b’ilsienhom barra jistennewh jonfoħ il-mostru u jifthu minn nofsu ħa jtihom imsarnu...

Jara l-istess żagħżuġ felhan, fejn herża ta’ bir, jifli nofs tużżana qtates ċkejknin daqs nitfa għadhom imxarrbin biż-żlieġa tat-twelid, imdawrin m’ommmhom kburiya bl-ulied li welldet. U hu jagħzel l-isbaħ u l-ikbar tnejn u jġenribhom. Jaqbad l-oħrajn wiehed wiehed, jagħfsilhom għonqhom bejn subgħajh sakemm ma jitharrkux aktar u jifgħom fil-bir... U ommhom tingħi u tnewwaħ b’qalbhha maqsuma...

U fuq il-bank wara l-għarix għadu jara tiġieġa mġenna bil-biża’ u l-harsa tat-twerwir li jxidd kull animal mahtuf titliegheb fuq għajnejha. U ż-żagħżuġ jaqbdilha rasha, imellsilha għonqha u jġebbed f’daqqa waħda u tgħajjat maħnuqa u jġebbed u tferfer u twerżaq muġuġha u ma tgħix aktar u tmut bl-għotien ċari mnizzlin fuq għajnejha... taħrika għajjiena ta’ ġwenħajha...

U jilmaħ mill-ġdid l-ibjed u l-ikbar fenek, tari, sabiħ, għajnejh ħosbiena jarmu n-nar. Idendlu minn saqajh ta’ wara, jillixxalu l-pil t’għonqu u dahru, iġebbidlu widnejh ‘l isfel u... u jilmħu stirat fl-art, iferfer denbu b’ħanqa tal-għaġeb li tagħmel ħoss tal-biża’ hi u għaddejja minn gerżumtu...

U jara l-animali kollha jdur u jħufu quddiemu qalb il-pal iffissati f’għajnejh, u jgħajtu b’leġen ħiemed u qawwi u qalil li hu biss jisma’ u jhoss aktar ma jaħseb bħalma għaddâs iħoss l-għafsa mignuna ta’ l-ilma aktar ma jinżel... In-nannu, għajjien u bla nifs, iqum u jmur ‘il fuq.

Hekk kif ratu n-nanna reġgħet fuq Għawdex, u dak in-nhar ma nafx kemm-il skoss tat biex twaqqa’ l-kliem fuq li tqatta’ l-Milied Għawdex. Daqqa għax għand Rożi ilha ma tmur, daqqa għax saħansitra dan hu l-aħħar Milied ta’ ħajjitha, daqqa għax tieħu gost fuq il-vapur, daqqa għax hawn Malta m’hawnx kwiet lanqas fir-raħal, jew għax Malta tagħmel ħafna keħa u Għawdex

“hemm il-barka t’Alla”. Kieku kienet taf li jeżistu l-kelmiet ‘white Christmas’ żgur li kienet issemmihomlu. Issa haġa u mbagħad oħra, u l-imsejken ta’ nannu jiskarta daqqa fis-setaħ ta’ wara, daqqa fil-bitha jew f’xi stalla vojta u jara kif jiskansa dak il-ħbit qalil.

Bit-tiela’ u bin-niezel, in-nanna tassew wahħlitha f’rasha li tmur Għawdex. U l-ghada marret, u n-nannu baqa’. Mhux għax ried iwebbes rasu, niftieħmu, imma forsi kien hemm xi haġa li dak iż-żmien, billi kont għadni żġhira, ma stajtx nifhem. Jien kont għidt, imma kemm hu qalbu hażina n-nannu, ma jridx joħodha Għawdex lin-nanna.

L-ghada, niftakar, ommi kiene: baġhtitlu torta tal-pizelli, għax kien jagħmel għalihom ħafna. Jien kelli nibqa’ miegħu u nagħmel ix-xogħol tad-dar. Mhux għax kien ikun hemm x’taġħmel, tafx, għax in-nanna kienet xummiema Alla jahfrilha, u jien għajr żewġ platti ma kienx ikoll x’naħsel. Hu lanqas kien tant jagħti kas, u b’hekk xogħli kien ikun li noqgħod miegħu. Kont noqgħod daqqa naħa, daqqa kokka, daqqa imbè, u hu ħarstu dejjem serja u soda mwahħla quddiemu, bħallikieku jittanta jiftakar x’għad fadallu jagħmel, jew fejn halla l-imgħażqa hija l-kbir, jew x’kien isir minn Anġlu tiegħu li kieku ma mietx żġir...

Wara nofs in-nhar kien qaxxar il-leħja. Kont niehu gost narah, nistħajjel ix-xafra xi mingel qerriedi għaddej bla ħniena qalb ħuxlief kbir u xieref. Malli lmaħtu qed jerfa’ kollox, ġieni ħsieb u staqsejtu jafx fejn refgħet il-qamħ in-nanna.

“Le”.

Meta fl-aħħar wasal id-dar, jien ġrejt għal fuqu biex nara jafx fejnu mohbi l-qamħ. “Le” wieġeb.

Fittex minn hawn u fittex minn hemm sibtu taħt komodina baxxa, tant li miskin kull zokk kiber mgħawweġ tnejn u fit-tarf reġa’ ra, a’ l fuq bħal granċ. Il-Bambin sibtu wkoll, u għall-ewwel darba f’għomri kelli x-xorti noqgħod nirranga l-Bambin jien.

L-ewwel għamilt terħa bajda fuq il-mejda, ġibt ftit tibben nadif mill-istalla u għamiltu f’nofsha, poġġejt il-Bambin fuqu, dawwart il-qamħ miegħu u poġġejt il-ġulbiena mal-qamħ, dawwart il-bozoz, kissirt id il-Bambin, ġibt il-kolla, sewwejtha, xgħelt il-bozoz — u m’għoġobni xejn. Nehhejt kollox.

L-ewwel siegħa.

Imbagħad ġietni mewġa ta’ ħseccijiet, imma ħziena. U kelli idea

oħra, imma s-sellum id-dar qieghed. Imbagħad ħsibt oħra. Iva hekk.

“Nannu, waħħalli musmar mal-ħajt halli ndendel it-terħa mieghu għal fuq il-mejda u naghmel il-Bambin...”

“Imma l-Bambin mhux hemm qieghed?”

“Iva nann, imma sa nneħħit min-nofs għax inkissruh...”

“U min tridu jkissru?”

“Imma nann, halli ngħidlek. Dak norbot it-terħa mal-...”

“Mur ġib musmar u martell”.

Kien għajjen wisq biex ikompli jħaqqaqha, u qatagħha fil-qasir. Sakemm ġibtlu l-ghodda hu kien ġa tela' fuq sigġu tal-qasab, iżomm sewwa mal-ħajt li kien kaħħal bil-ħamrija hu stess xi sittin xitwa qabel. Newwiltu l-martell u l-musmar. Qabad il-musmar u kelli niġborhulu mill-art. Niftakarni mnixxfa bil-biċċa xogħol li ħa n-nannu biex irnexxielu jdaħħal daqsxejn ta' musmar ta' l-azzar ġol-ħajt. Ġbarthulu elf darba, nitmiegħek ma' l-art biex ingibu minn taħt xi sodda. Il-martell inqala' wko!! u kelli nressaq il-Bambin għax stħajjiltu niezlel fuqu u l-ħajt triegħed bit-tisbit tal-martell ħdejn il-musmar. Kien hemm sinjal ta' miljun toqba u tibrix, ġir imwaqqa' u ruxxmata qxur imlewna ta' ġid qadim ħam-ġu l-art. Izda fl-aħħar tpaxxet b'musmar mghawweg ma' ħajt u lin-nannu għidtu: “Nann, kieku hawn in-nanna min jaf x'għageb kienet tagħmel biex twaħħlu, kienet tehel xi xelin għal Fredu ta' Ġola...” Hu lanqas biss ħares mill-bogħod biex jara kif ġie... imma telaq 'il barra mkebbeb fi ħsibijietu.

Meta kont lestejt il-Bambin, ġiet ommi biex tghid lin-nannu jmur jiekol għandna, izda wara ftit ħin jaħsibha, qalilha: “Leqq, ma rridx”. X'tagħmel, kilna hu u jien flimkien.

Wara l-ikel warrabt il-platti u ntasabt kokka ħdejn in-nannu. Domna qatigh hekk, hu min jaf x'jaħseb u x'ihewden u jien mitlufa niflih u nħares lejn il-Bambin, lejn il-qamħ imgħaqquad u lejn xagħar in-nannu abjad, b'saħħtu u mħaġbel daqs magħlef tiben. Hbatt sa niddejjaq, izda mill-ewwel staqsejtu x'kien jagħmel fil-Milied meta kien zġhir. Għall-ewwel ma wegħibx izda mbagħad tani ħarsa li qatt ma kont ilmaħtlu qabel. Ĥares 'l isfel bil-mod il-mod u ħa nifs li nefaħ 'il barra minn innifsejħ sufin.

“Is-soltu? E, binti s-soltu hu dejjem għaliġa... meta kont daqsek darba missieri ħadni Għawdex ukoll. Kont inkun ferħan dejjem fuq spalltu, u hu dejjem jiġri bija jixtri l-qagħaq u l-buskotti. Imba-

ghad hadni fuq skuna ohra, kahla, kienet tmur Sqallija wkoll, u bdew ighannu u jkantu, u bdew icuru u jizfnu u lili bdew igholluni m'oghla hawn. Meta morna l-art, kulhadd kien imlahlah u missieri qafilni gol-gabina tieghu, u qalli, "Orqod sabih", u jien bdejt nibki. Imbaghad semghuni u fethuli u haduni fid-dar tal-kaptan, kien Sqalli wkoll. Kien hemm mara liebsa l-ahmar, kienu kollha nies kbar, qishom gganti, u l-mara refghetni u komplew ikantaw u ssokta z-zfin u l-ghana u regghu xorbu aktar. Lili bdew jerfghuni u jgholluni sas-sema u jien bdejt nibza' u ridt 'l ommi, u bdejt nixher u nghajjat u nhambaq ghax ridt 'l ommi. Imbaghad qeghduni f'nofs il mejda u bdew iduru mieghi u jkantaw u jghajtu u jien kont qed nibki..." U hawn indunajt li n-nannu kien qieghed jibki, kien qed jiftakar kollu tqanqil xi Milied li kien rnexxielu jinsa.

"U komplew jghannu u jien kont bezghan u ferhan u mhawwad, ma niftakarx sewwa b'li kien qed isir; kont mimdud qalb dak l-istorbju u ghajat, xorb, inbid u daqq. U missieri jkanti bil-kitarra u lehnu miksuri u jghajjat u kien ghajjien u l-ohrajn — "

Waqaf.

Waqaf hesrem.

Ghajnejh icacsati fil-vojt, ahmar nar.

"Nannu, iva kompli, kompli trid..."

Imbaghad x'gara ezatt sewwasew ma tantx nista' niftakar sewwa; naf li dak in-nhar kien hemm ommi tqatta' xagharha, in-nanna mix-huta fuq sodda. Niftakarhom ighaj-u mieghi ghax kont inkwetajtu, ghax ghajjat mieghi, ghax ghidtlu jwahhalli l-musmar mal-hajt u ha xi kedda. It-tabib kien dam qatigh jifli l-musmar mal-hajt...

"Dawn it-tfal kollha xorta... m'hemmx x'taghzel... kollha xjaten, barra x-xbieha t'Alla..." kien qal xi hadd minn taht l-ilsien.

Imma haqa tal-ghageb, Ghawdex hadd ma semmieh, lanqas in-nanna stess...